

De samenloop van overtreding van de artikelen 32 Arbowet en 307/308 Sr: niet meer- maar ééndaads!

Annotatie bij Gerechtshof 's-Hertogenbosch 30 juni 2023, ECLI:NL:GHSHE:2023:2110

mr. F.A. Dudok van Heel¹

1. Inleiding

Op 27 augustus 2018 is een werknemer van een transportbedrijf uit Helmond om het leven gekomen nadat hij bedolven is geraakt onder een lading maïsvoermeel. Na onderzoek door de Nederlandse Arbeidsinspectie veroordeelde de Rechtbank Oost-Brabant het bedrijf op 20 juli 2021 tot een geldboete van € 100.000,- waarvan € 25.000,- voorwaardelijk. Bijkomend werd door de rechtbank – voorwaardelijk – de gedeeltelijke stillegging uitgesproken van het bedrijf. Het bedrijf werd ter zake van één en hetzelfde feitencomplex veroordeeld voor zowel overtreding van art. 32 van de Arbeidsomstandighedenwet² (hierna: Arbowet) als dood door schuld: art. 307 van het Wetboek van Strafrecht (hierna: Sr).

Op 30 juni 2023 heeft het Gerechtshof 's-Hertogenbosch uitspraak gedaan in het door het bedrijf ingestelde hoger beroep tegen dit vonnis. Het vonnis is bevestigd, met uitzondering van de opgelegde straffen. Met gelijke bewezenverklaring en kwalificatie is het bedrijf tot dezelfde geldboete veroordeeld; de voorwaardelijke stillegging is door het gerechtshof evenwel niet overgenomen. Die stillegging heeft naar het oordeel van het gerechtshof geen meerwaarde meer, omdat het bedrijf inmiddels door de voormalige directeur is verkocht en het thans een

lege vennootschap betreft waarin geen activiteiten meer worden ontplooid. Er is geen beroep in cassatie ingesteld: het arrest is inmiddels onherroepelijk.

2. Samenloop

De verdediging heeft in hoger beroep bepleit dat de onder feit 1 (art. 32 Arbowet) en feit 2 (art. 307 Sr) tenlastegelegde feiten in eendaadse samenloop zijn begaan en niet, zoals door de rechtbank gekwalificeerd, in meerdaadse samenloop. Kwalificatie van de feiten als eendaadse samenloop dient een strafmatigend effect te hebben, aldus de verdediging. Het gerechtshof heeft dit verweer verworpen. Daartoe is kort gezegd overwogen dat (ten eerste) art. 307 Sr en art. 32 Arbowet verschillende belangen beschermen die in zodanige mate uiteen lopen dat sprake is van meerdaadse samenloop. Ook de omstandigheid (ten tweede) dat overtreding van art. 307 Sr een schuld-misdrijf betreft en de opzettelijke overtreding van art. 32 Arbowet (op de wijze zoals bewezenverklaard) een opzettelijk is en (ten derde) dat de ten aanzien van beide feiten mogelijk op te leggen sancties aanmerkelijk uiteenlopen maken naar het oordeel van het gerechtshof dat kwalificatie als meerdaadse samenloop is aangewezen. Dat oordeel wordt in deze annotatie kritisch beschouwd.

2.1. Aspectenleer

In het arrest *Oude Kijk in 't Jatstraat* introduceerde de Hoge Raad in 1932 de leer t.a.v. kwalificatie als een- dan wel meerdaadse samenloop die bekend is geworden als de *aspectenleer*, overwegende dat:

1. Floris Dudok van Heel is advocaat bij Sjöcrona Van Stigt Advocaten te Rotterdam.

2. Artikel 32 van de Arbeidsomstandighedenwet luidt: *Het is de werkgever verboden handelingen te verrichten of na te laten in strijd met deze wet of de daarop berustende bepalingen indien daardoor, naar hij weet of redelijkerwijs moet weten, levensgevaar of ernstige schade aan de gezondheid van een of meer werknemers ontstaat of te verwachten is.*

“het kenmerkende van het [ene]feit moet worden gezocht in den toestand, waarin hij, verdachte, tijdens het besturen van een motorrijtuig, verkeerde — terwijl [...] het kenmerkende van het [andere]feit is gelegen in den toestand, waarin het door verdachte bestuurde motorrijtuig verkeerde;

[...]

deze twee feiten geheel los van elkander kunnen worden gedacht en elk feit op zichzelf een zelfstandige overtreding van verschillend karakter oplevert,

[...]

het eene feit niet als 't ware in het andere opgaat en het eene feit dan ook niet kan worden beschouwd als een omstandigheid, waaronder het andere feit zich voordoet;

[...]uit dit alles voortvloeit, dat zich hier niet voordoet het geval voorzien bij artikel 55 van het Wetboek van Strafrecht, doch hier plaats heeft gehad samenloop van twee overtredingen op de wijze als bij artikel 62 van dat Wetboek is geregeld.”³

Decennialang deed de aspectenleer in de jurisprudentie vervolgens opgeld. Zoals ook in de onderhavige zaak door het gerechtshof werd overwogen konden verweren strekkende tot kwalificatie als eendaadse samenloop door feitenrechters vaak worden verworpen door te wijzen op de verschillende *rechtsgoederen* ter bescherming waarvan verschillende strafbaarstellingen dienden. Zo ook in zaken betreffende dodelijke arbeidsongevallen, zoals ook het gerechtshof deed in de onderhavige zaak. Met bevestiging van het vonnis werd door het gerechtshof aangesloten bij de al in eerste aanleg uitgesproken verwerping van hetzelfde kwalificatieverweer:

“Feit 1 is een economisch delict dat specifiek betrekking heeft op voorschriften waaraan een werkgever zich moet houden ter bescherming van de gezondheid en veiligheid van werknemers tijdens hun werkzaamheden in het algemeen. Feit 2 is een commuun delict waarin het veroorzaken van de dood door schuld is strafbaar gesteld. Hierbij vormt het menselijk leven het beschermd belang. De uiteenlopende belangen maken dat niet kan worden gesproken van hetzelfde feit.”⁴

2.2. Nuancering aspectenleer

In 2017, 85 jaar na introductie van de *Oude Kijk in 't Jatstraatjurisprudentie*, heeft de Hoge Raad de toepasbaarheid van deze *aspectenleer* in een reeks arresten evenwel sterk genuanceerd. Daarbij werd gewezen op een gewijzigd inzicht van de wetgever, die zorgen had geuit over mogelijke *dubbele bestraffing*:

“Uit hetgeen hiervoor onder 2.6 is overwogen blijkt dat ook de wetgever zich ervan bewust is dat recente wetgeving aanleiding geeft tot zorg over dubbele bestraffing en dat tegen die zorg wordt ingebracht dat de samenloopregeling waarborgen en oplossingen biedt. Dat betekent dat de samenloopregeling – en dan meer in het bijzonder de eendaadse samenloop en de voortgezette handeling – daarvoor ook daadwerkelijk voldoende ruimte moet bieden.

Daarom moet worden benadrukt dat naar huidige inzicht een enigszins uiteenlopen van de strekking van de desbetreffende strafbepalingen niet in de weg staat aan het aannemen van eendaadse samenloop indien het in essentie om hetzelfde feitencomplex gaat. Een dergelijk uiteenlopen is evenmin een blokkade voor het aannemen van een voortgezette handeling.

In het bijzonder verdient dus aandacht dat de rechter ruimte heeft voor het aannemen van eendaadse samenloop of een voortgezette handeling, ook indien de bewezenverklaring valt onder meerdere strafbepalingen met een enigszins uiteenlopende strekking.

Vervolgens komt het voor de eendaadse samenloop vooral aan op de vraag of de bewezenverklaarde gedragingen in die mate een samenhangend, zich min of meer op dezelfde tijd en plaats afspelend feitencomplex opleveren dat de verdachte daarvan (in wezen) één verwijt wordt gemaakt.”⁵ (onderstreping FD).”

Het is dit arrest uit 2017, en dan met name de concluderende nuancering van de Hoge Raad “dat het toepassingsbereik van deze regelingen ruimer is dan wellicht kon worden afgeleid uit eerdere rechtspraak waarin vooral de verschillen in de strekking van de betrokken strafbepalingen centraal stonden”, dat de verdediging in de onderhavige zaak aangreep ter onderbouwing van haar kwalificatieverweer. Mijn inziens terecht: het Openbaar Ministerie legt in strafzaken betreffende arbeidsongevallen te gemakkelijk cumulatief overtreding van zowel art. 32 Arbowet als art. 307 (of 308) Sr ten laste, met na kwalificatie als te zijn gepleegd in meerdaadse samenloop naventant hogere strafeisen en -opleggingen ten gevolge.

2.2.1. Uiteenlopende beschermde rechtsgoederen

Feitenrechters hebben, sinds nuancering van de aspectenleer door de Hoge Raad in 2017, inmiddels gevolg gegeven aan de ruimere duiding van het toepassingsbereik van de eendaadse samenloopregeling. De Hoge Raad liet bij uitspraak van 28 september 2021 een arrest in stand waarbij de verdachte was

3. Hoge Raad 15 februari 1932, ECLI:NL:HR:1932:BG9438 (NJ 1932, p. 289 m.nt. Taverne).

4. Rechtbank Oost-Brabant 20 juli 2021, ECLI:NL:RBOBR:2021:3814.

5. Hoge Raad 20 juni 2017, ECLI:NL:HR:2017:1111 (NJ 2019, 111 m.nt. Mevis).

veroordeeld voor “eendaadse samenloop van opzettelijk brand stichten en een ontploffing teweeg brengen terwijl daarvan gemeen gevaar voor goederen te duchten is, en opzettelijk brand stichten en een ontploffing teweeg brengen terwijl daarvan levensgevaar of gevaar voor zwaar lichamenlijk letsel voor een ander te duchten is”.⁶

In lijn met die ontwikkeling zou de voor het in brand steken van, bijvoorbeeld, één theedoek veroordeelde verdachte, waardoor zowel gemeen gevaar voor goederen (art. 157 Sr onder 1°.) als levensgevaar voor anderen (art. 157 Sr onder 2°.) is te duchten, na kwalificatie van de bewezenverklarde feiten als te zijn gepleegd in eendaadse samenloop, heden ten dage zeer wel mogelijk een lagere straf opgelegd krijgen dan vóór 2017 (toen dat nog werd gekwalificeerd als meerdaadse samenloop onder de aspectenleer). In 1987 werd de in dit voorbeeld besproken casus van de in brand gestoken theedoek door de Hoge Raad nog geduid als meerdaadse samenloop⁷, anno 2021 aldus niet meer.

Ook recenter nog is dit uitgangspunt overgenomen door feitenrechters. Het Gerechtshof Amsterdam sprak op 9 maart 2023 veroordeling uit voor “de eendaadse samenloop van poging tot moord, meermalen gepleegd en opzettelijk brand stichten, terwijl daarvan gemeen gevaar voor goederen en levensgevaar of gevaar voor zwaar lichamenlijk letsel voor een ander te duchten is”⁸. Voor het Gerechtshof ‘s-Hertogenbosch waren de uiteenlopende door de artikelen 317 Sr (afpersing) en 13 van de Wet wapens en munitie (het voorhanden hebben van, in casu, een op een vuurwapen gelijkend *airsoftpistool*) beschermde rechtsgoederen géén belemmering voor kwalificatie van beide bewezenverklarde feiten als te zijn gepleegd in eendaadse samenloop.⁹ Ook het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden zag onlangs in het uiteenlopen van de door overtreden strafbepalingen beschermde rechtsgoederen geen belemmering in kwalificatie als eendaadse samenloop van wederspanning (art. 181 Sr, een misdrijf tegen het openbaar gezag) en mishandeling (art. 300 Sr, strekkende ter bescherming van de lichamenlijke integriteit).¹⁰

2.2.2. Uiteenlopende strafbedreigingen

Ook (grote) verschillen in maximale strafbedreigingen hoeven niet, zoals in de onderhavige zaak door het gerechtshof werd overwogen, in de weg te staan

aan kwalificatie als eendaadse samenloop. Brandstichting, terwijl daarvan gemeen gevaar voor goederen te duchten is, kent een maximale strafbedreiging van twaalf jaren. De strafbedreiging is maximaal vijftien jaren gevangenisstraf in geval van door het bewezenverklarde handelen te duchten levensgevaar. Poging tot moord wordt bedreigd met maximaal twintig jaren gevangenisstraf; toch gaf het Amsterdamse hof in voornoemde zaak toepassing aan de eendaadse samenloopregeling.

Het Gerechtshof Den Haag oordeelde op 3 juli 2023 dat bewezenverklarde opruiing en het verspreiden van opruiende afbeeldingen in eendaadse samenloop waren begaan met bedreiging met enig misdrijf tegen het leven gericht.¹¹ Opruiing – een misdrijf tegen de openbare orde (Titel V. van het Wetboek van Strafrecht) – kent een maximale strafbedreiging van vijf jaren gevangenisstraf. Bedreiging (Titel XVIII.: misdrijven tegen de persoonlijke vrijheid) wordt bestraft met maximaal drie jaren gevangenisstraf.

2.2.3. Schuld en opzet

De militaire kamer van het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden oordeelde bovendien onlangs dat ook de omstandigheid dat veroordeling volgt voor zowel een schuld- als voor een opzetdelict niet in de weg staat aan kwalificatie van twee bewezenverklarde feiten als te zijn gepleegd in eendaadse samenloop. Een verdachte Kmar-militair werd op 15 juni 2023 veroordeeld voor de eendaadse samenloop van *schuld* aan zwaar lichamenlijk letsel (art. 308 Sr) en het *opzettelijk* overtreden van een dienstvoorschrift.¹²

3. Conclusie

Het Gerechtshof ‘s-Hertogenbosch heeft in de onderhavige casus naar mijn mening te strak vastgehouden aan de oude *aspectenleer*, terwijl daaraan heden ten dage niet meer dezelfde betekenis toekomt als 85 jaar geleden. Met name de opvatting van het gerechtshof dat geen sprake kan zijn van eendaadse samenloop omdat met de bewezenverklarde strafbaarstellingen van enerzijds art. 32 Arbowet en anderzijds art. 307 Sr verschillende belangen worden beschermd die in sterke mate uiteenlopen is door de jurisprudentie ingehaald. Juist in strafzaken betreffende dodelijke arbeidsongevallen hangen tenlastegelegde overtredingen van art. 32 Arbowet en art. 307 (of 308) Sr doorgaans zo sterk met elkaar samen dat kwalificatie als meerdaadse samenloop bij gelijktijdige berechting onevenredige aansprakelijkheid en bestraffing met zich brengt. Immers, in zaken als de onderhavige, waarin de tenlastegelegde

6. Hoge Raad 28 september 2021, ECLI:NL:HR:2021:1282.

7. Hoge Raad 22 september 1987, ECLI:NL:HR:1987:AC9967 (NJ 1988, 379).

8. Gerechtshof Amsterdam 9 maart 2023, ECLI:NL:GHAMS:2023:585.

9. Gerechtshof ‘s-Hertogenbosch 17 april 2023, ECLI:NL:GHSHE:2023:1337.

10. Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 20 juni 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:5223.

11. Gerechtshof Den Haag 3 juli 2023, ECLI:NL:GHDHA:2023:1241.

12. Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 15 juni 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:5093.

gedragingen zich op exact dezelfde tijd en plaats afspelen, wordt aan de verdachte in de regel in wezen één en hetzelfde verwijt gemaakt.

De Hoge Raad heeft inmiddels onmiskenbaar duidelijk gemaakt dat de feitenrechter ruimte heeft voor kwalificatie als eendaadse samenloop, ook in die gevallen waarin de bewezenverklaring valt onder verschillende strafbepalingen met een uiteenlopende strekking. De tijd is voor de rechter daar om die ruimte te benutten: verschillen in de strekking van enerzijds art. 32 Arbowet (bescherming van de gezondheid en veiligheid van werknemers) en anderzijds art. 307 Sr (bescherming van het menselijk leven) kunnen niet langer dienen ter onderbouwing van de verwerping van een verweer als door de verdediging in de onderhavige zaak gevoerd. Overtreding van deze beide wetsartikelen geschiedt doorgaans in *eendaadse samenloop*: het is de hoogste tijd dat feitenrechters – ook in zaken waarin het verwijt wordt gemaakt dat sprake is van overtreding van de Arbowet – aansluiting zoeken bij de hiervoor besproken casus van de brandende theedoek.¹³

13. Zoals overigens het Gerechtshof 's-Hertogenbosch zelf in een *commune* zaak op 28 april jl. al deed met kwalificatie als de eendaadse samenloop van brandstichting met daarvan te duchten (1) gemeen gevaar voor goederen en (2) levensgevaar: ECLI:NL:GHSHE:2023:1769.